(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

मुंबई उच्च न्यायालय, मुंबई येथे

मुंबई फौजदारी अपीलीय अधिकार क्षेत्रातील उच्च न्यायालयात

फौजदारी रिट याचिका क्रमांक १५८३ / २०२०

दस्तगीर गफूर शहा

वय ५८ वर्षे, कामधंदा - कामगार,

रा. संजय नगर, ईदगाह परीसर,

श्रीरामपूर, ता. श्रीरामपूर,

जि. अहमदनगर.

सध्या - मध्यवर्ती कारागृह, कळंबा,

ता. व जि. कोल्हापूर येथे .....याचिकाकर्ते

विरुद्ध

1. महाराष्ट्र राज्य
2. डी.आय.जी. (उपमहासंचालक) कारागृह (पश्चिम विभाग), पुणे-६.
3. आय.जी. (महासंचालक) कारागृह, पुणे-१.
4. अधीक्षक

   कोल्हापूर (कळंबा) कोल्हापूर ७ .....उत्तरवादी

सह

फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ३३१ / २०२१

गफूर सांडू शहा

वय ५८ वर्षे, कामधंदा - मजूर,

रा. संजयनगर, ईदगाह परिसर, श्रीरामपूर,

ता. श्रीरामपूर, जि.अहमदनगर

यांच्यावतीने

दस्तगीर गफूर शहा

वय ५८ वर्षे, कामधंदा - कामगार,

संजय नगर, ईदगाह परीसर,

श्रीरामपूर, ता. श्रीरामपूर,

जि. अहमदनगर.

सध्या - मध्यवर्ती कारागृह, कळंबा,

ता. व जि. कोल्हापूर .....याचिकाकर्ते

विरुद्ध

1. महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने
   पोलीस उपनिरीक्षक श्रीरामपूर शहर पोलिस ठाणे
   ता. श्रीरामपूर, जि. अहमदनगर.

2. कारागृह अधीक्षक
   कारागृहाचे पुनर्वसन महाराष्ट्र राज्य
   आणि विशेष पोलिस महानिरीक्षक (कारागृह)
   दक्षिण विभाग, भायखळा, मुंबई क्र. ८

3. कारागृह अधीक्षक
   मध्यवर्ती कारागृह, कळंबा, कोल्हापूर
   ता. व जि. कोल्हापूर .....उत्तरवादी

...

याचिकाकर्त्यातर्फे ख्वाजा शेख.

एस. डी. शिंदे, राज्याचे अतिरिक्त सहकारी वकील

...

न्यायमंच : न्या. एस. एस. शिंदे
व न्या. मनीष पितळे

राखून ठेवल्याचा दिनांक : ३१ मार्च २०२१

घोषित केल्याचा दिनांक : ५ एप्रिल २०२१.

न्या. एस. एस. शिंदे, यांनी हा न्यायनिर्णय खालीलप्रमाणे दिला:

1. न्यादेश. न्यादेशावर त्वरित उत्तर मागवण्यात येत आहे. पक्षकारांच्या वतीने बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलांच्या संमतीने प्रकरण ऐकले

2. दस्तगीर गफूर शहा असे या आरोपीचे नाव असून त्याने तुरुंगातून थेट या न्यायालयात अर्ज पाठविला असून तो फौजदारी रिट याचिका क्रमांक १५८३/२०२० म्हणून नोंदणीकृत केलेला आहे. आर. एस. सदाफळे आणि ए. जी. जाधव यांनी २०२१ ची फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ३३१ दाखल केली आहे. दोन्ही याचिकांवर एकत्रित सुनावणी होत असून या सामायिक निर्णय व आदेशाद्वारे त्यांचा निपटारा केला जात आहे.

3. फौजदारी रिट याचिका क्रमांक १५८३/२०२० या प्रकरणात याचिकाकर्त्याचा असा युक्तिवाद आहे की, त्याला फर्लोवर (कैद्याला देण्यात येणारी संचित रजा) सोडण्याचा अर्ज अयोग्य कारणास्तव फेटाळण्यात आला आहे. तुरुंग (बॉम्बे फर्लो आणि पॅरोल) नियम, १९५९ च्या नियम ४ च्या उपनियम ४ चा आधार घेत याचिकाकर्त्यांची विनंती फेटाळण्यात आली आहे (पुढे 'उपरोक्त नियम' म्हणून संबोधले जाते). याचिकाकर्त्याने या नियमावलीच्या नियम १७ वर विश्वास ठेवला आहे. कैद्यांना फर्लो घेण्याच्या अधिकारावर कायद्याने शिक्कामोर्तब केले आहे, असे म्हटले आहे. जोपर्यंत फर्लो रजा न देण्याची अपवादात्मक कारणे नसतात, तोपर्यंत दोषी अधिकार म्हणून फर्लो रजेसाठी पात्र असतो. याचिकाकर्त्याने ६ वर्षांपेक्षा जास्त कारावास पूर्ण केला आहे आणि यापूर्वी त्याला कधीही फर्लो किंवा पॅरोलवर सोडण्यात आले नाही. याचिकाकर्त्याची फर्लोवर सुटका झाल्यास याचिकाकर्त्याचे कुटुंबीय जामीनदार म्हणून उभे राहण्यास आणि हमीपत्राची अंमलबजावणी करण्यास तयार आहेत, असे नमूद करण्यात आले आहे. याचिकाकर्त्याचे वडील जामीनदार म्हणून उभे राहण्यास तयार आहेत आणि जामीन बंधपत्र देण्यास तयार आहेत, असे स्पष्टपणे नमूद करण्यात आले आहे. याचिकाकर्त्याला फर्लोवर सोडल्यास जनतेला धोका आहे का याबाबत पोलिसांनी सादर केलेल्या अहवालात त्यांनी मौन बाळगले आहे. त्यामुळे याचिकाकर्त्याची फर्लोवर सुटका करण्यात यावी, अशी विनंती करण्यात आली आहे.

4. फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ३३१/२०२१ मध्ये, दोषीच्या वतीने दोषीचे वडील असलेल्या याचिकाकर्त्याने दोषीची ४५ दिवसांच्या पॅरोलवर सुटका करण्याची विनंती केली.

5. उत्तरवादी यांच्यातर्फे -राज्याच्या वतीने बाजू मांडणाऱ्या ए पी पी यांनी गुणवत्तेच्या आधारे दोन्ही याचिकांमधील प्रार्थनांना कडाडून विरोध केला आणि दोन्ही याचिका फेटाळण्याची विनंती केली.

6. आम्ही दोन्ही बाजूंचे म्हणणे विचारात घेतले आहे. २०२१ च्या फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ३३१ मध्ये उपस्थित असलेले विद्वान वकील आणि विद्वान ए पी पी यांच्या सक्षम मदतीने आम्ही याचिकेत घेतलेले युक्तिवाद आणि आधार, त्यातील परिशिष्टे आणि उत्तरवादी प्राधिकरणाने दिलेला आक्षेपार्ह आदेश काळजीपूर्वक पाहिला आहे. याचिकाकर्त्याने फौजदारी अपील क्रमांक ७७०/२०१५ (दस्तगीर गफूर शहा विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य) मध्ये फौजदारी अर्ज क्रमांक २२७४/२०१९ हा जामिनासाठी दाखल केला आहे. हा अर्ज खंडपीठाने (न्यायमंच : टी. व्ही. नलावडे व आर. जी. अवचट, न्या. न्या.) १०.१०.२०१९ रोजी फेटाळून लावला. त्यानंतर असे दिसून येते की आरोपीने फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ५५७/२०२० (दस्तगीर गफूर शहा विरुद्ध महाराष्ट्र सरकार) दाखल केली होती ज्यावर खंडपीठाने (न्यायमंच : रवींद्र व्ही. घुगे आणि श्रीकांत डी. कुलकर्णी, न्या. न्या.) सुनावणी घेतली आणि २३.०६.२०२० रोजी निर्णय

दिला, ज्यामुळे कारागृह अधीक्षक, कळंबा, ता. आणि जिल्हा कोल्हापूर यांना याचिकाकर्त्याच्या अर्जावर निर्णय देण्याच्या तारखेपासून सदर प्रकरणामध्ये चार आठवड्यांच्या आत निर्णय घेण्याचे निर्देश दिले.

7. याचिकाकर्त्याने दाखल केलेल्या अर्जाचे बारकाईने अवलोकन केल्यावर त्याला फर्लोवर सोडण्याची विनंती उत्तरवादी-अधिकाऱ्यांसमोर, एक कारण सांगितले गेले की त्याची आई गंभीर आजारी आहे आणि दोषीच्या आईची काळजी घेण्यासाठी इतर कोणीही नाही.

8. अशा वेळी उपरोक्त नियमांच्या, नियम (अ) मध्ये नमूद केलेली उद्दिष्टे येथे पुन्हा उधृत करणे योग्य ठरेल.

*[१(अ) उद्दिष्टे :-

कैद्यांना फर्लो आणि पॅरोल रजा देणे हे सुधारक सेवेचे पुरोगामी उपाय आहेत. कैद्याला रजेवर सोडण्याची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे :-

(*a*) *कैद्याला त्याचे कौटुंबिक जीवन चालू ठेवणे आणि कौटुंबिक बाबी हाताळणे सक्षम करणे,*

(*b*)*सततच्या तुरुंगजीवनाच्या दुष्परिणामांपासून त्याला वाचवण्यासाठी,*

(*c*) *त्याचा आत्मविश्वास टिकवून ठेवण्यासाठी आणि विकसित करण्यासाठी सक्षम करण्यासाठी,*

(*d*) *त्याला विधायक आशा निर्माण करण्यास सक्षम करण्यासाठी आणि त्याच्या जीवनात रस निर्माण होण्यासाठी*

9. याचिकाकर्त्याची कधीही फर्लो किंवा पॅरोलवर सुटका झाली नाही, ही मान्य भूमिका आहे. याचिकाकर्त्याने ६ वर्षांपेक्षा जास्त कारावास भोगला असल्याने, नियम ३ (सी) नुसार, याचिकाकर्त्यास फर्लोवर सोडण्याचा अधिकार आहे. सदरचा नियम खालीलप्रमाणे आहे.

*[३. कैद्याला फर्लो केव्हा दिला जाऊ शकतो.

(अ) ----------

(ब)----------

(क) चौदा वर्षांपेक्षा जास्त कारावासाची शिक्षा झालेला कैदी,

(1) प्रत्यक्ष कारावासाची तीन वर्षे पूर्ण झाल्यावर फर्लोसाठी पात्र ठरेल.

(2) फर्लोवरून परतीच्या तारखेपासून प्रत्यक्ष कारावासाचे एक वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर फर्लोवर दुसर् यांदा सुटकेसाठी पात्र ठरेल.

(3) फर्लोवरून शेवटच्या परतीच्या तारखेपासून प्रत्यक्ष कारावासाची सहा महिने पूर्ण झाल्यानंतर फर्लोवर पुढील सुटकेसाठी पात्र ठरेल.

(4) कैद्याला तुरुंगवासाच्या पहिल्या पाच वर्षांसाठी २१ दिवसांपेक्षा जास्त आणि त्यानंतर जास्तीत जास्त २८ दिवसांच्या कालावधीपेक्षा जास्त कालावधीसाठी कॅलेंडर वर्षात फर्लो दिला जाणार नाही.

10. याचिकाकर्त्याची फर्लो/पॅरोलवर कधीच सुटका झाली नाही आणि त्यामुळे अशा दोषीला आपत्कालीन कोविड-१९ पॅरोलवर सोडता येणार नाही आणि त्यानुसार याचिकाकर्त्याची पॅरोलवर सुटका करण्याची विनंती फेटाळण्यात आल्याचे या आदेशात नमूद करण्यात आले आहे.

11. हा मुद्दा मुंबई उच्च न्यायालय, औरंगाबाद येथील खंडपीठाने कविता दिलीप बाविस्कर त्यांची विधवा पत्नी विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य (न्यायमंच : टी. व्ही. नलावडे आणि

श्रीकांत डी. कुलकर्णी, न्या. न्या.)[1] ज्यामध्ये दोषीला यापूर्वी एकदा किंवा दोनदा पॅरोलवर सोडण्यात आले होते की नाही आणि तो वेळेत परत आला की नाही, हे विचारात घेतले जाते, आपत्कालीन पॅरोलवर सुटल्यास दोषी पुन्हा कारागृहात परत येईल या हेतूने हा प्रस्ताव सादर करण्यात आला होता. या प्रकरणात पुढे असे म्हटले आहे की, याचिकाकर्त्याची यापूर्वी केवळ एकदाच पॅरोलवर सुटका केली होती, त्यामुळे त्याला आपत्कालीन पॅरोलवर सोडण्यास पात्र होता. वरील निकालाच्या पार्श्वभूमीवर त्याला यापूर्वी दोनदा फर्लो किंवा पॅरोलवर सोडण्यात आले नाही, या कारणास्तव त्याला पॅरोलवर सोडण्याची याचिकाकर्त्याची विनंती फेटाळली जाऊ नये. या न्यायालयाच्या उपरोक्त निर्णयाच्या अनुषंगाने हे कारण कायदेशीरदृष्ट्या अयोग्य आहे.

12. जोपर्यंत याचिकाकर्त्यांनी फर्लोसाठी केलेल्या विनंतीचा प्रश्न आहे, तोपर्यंत याचिकाकर्त्याची विनंती फेटाळताना उत्तरवादीने कोणतेही कायदेशीरदृष्ट्या टिकाऊ कारण दिलेले नाही. येरवडा येथील कारागृह प्रशासनाने कोल्हापूर मध्यवर्ती कारागृह, कळंबा, कोल्हापूर यांना उद्देशून पाठविलेल्या पत्रात म्हटले आहे की, येरवडा येथील कारागृहात याचिकाकर्त्याची शिस्त पाळली जात नाही आणि याच कारणास्तव याचिकाकर्त्याची कोल्हापूर मध्यवर्ती कारागृह, कळंबा, कोल्हापूर येथे बदली करण्यात आली होती. आरोपी येरवडा कारागृहात असताना त्याच्या बेशिस्तीच्या कोणत्याही

1 फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ५७१ / २०२०

विशिष्ट कृतीमुळे तसे घडले ती घटना सांगितलेली नाही त्यामुळे वरील कारणाचे समर्थन होत नाही. याचिकाकर्ते ६ वर्षांहून अधिक काळ तुरुंगात असल्याने दोषींना फर्लो देण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, आमच्या मते, याचिकाकर्त्याला या नियमात ग्राह्य असलेल्या कालावधीसाठी फर्लोवर सोडण्यास त्याला पात्र ठरवायला हवे. याचिकाकर्त्याची सुटका न झाल्यास फर्लोसाठी तरतूद करण्याचा हेतू/कायदेविषयक हेतू फसला जाईल.

13. वरील परिच्छेदातील चर्चेच्या प्रकाशात, आमच्या मते, याचिकाकर्त्याची फर्लो रजेवर सुटका झाल्यास अंतिम न्याय मिळेल. त्यानुसार आम्ही खालील आदेश देतो:-

<u>हुकूम</u>

A) रिट याचिका क्रमांक १५८३/२०२० मंजूर केली आहे. दिनांक ०४.०२.२०२० रोजीचा आदेश रद्द बातल ठरवला जातो.

B) फौजदारी रिट याचिका क्रमांक १५८३/२०२० चा निपटारा लक्षात घेता, २०२१ च्या फौजदारी रिट याचिका क्रमांक ३३१ मध्ये काहीही विचारार्थ आता शिल्लक रहात नाही. त्यामुळे ती निकाली काढली.

C) याचिकाकर्त्याला तुरुंग (बॉम्बे फर्लो आणि पॅरोल) नियम, १९५९ मध्ये नमूद केलेल्या कालावधीसाठी खालील अटींवर फर्लोवर सोडण्यात यावे.

i. याचिकाकर्त्याने सरकारी पक्षाचे साक्षीदार किंवा पुराव्यांशी छेडछाड करू

नये.

ii. याचिकाकर्त्याने एकाड एक दिवशी जवळच्या पोलिस ठाण्यात हजर राहावे.

iii. कारागृह (बॉम्बे फर्लो आणि पॅरोल) नियम, १९५९ च्या नियम १० मधील अटींची पूर्तता केल्यानंतर याचिकाकर्त्याची फर्लोवर सुटका केली जाईल.

iv. फर्लो कालावधी पूर्ण झाल्यानंतर याचिकाकर्त्याने कोल्हापूर मध्यवर्ती कारागृह, कळंबा येथे विनाविलंब स्वतःला स्वाधीन करावे.

D) न्यादेश कायम करण्यात येत आहे. त्यानुसार रिट याचिका निकाली काढल्या जातात.

(न्या. मनीष पितळे) (न्या. एस. एस. शिंदे)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

****